

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

VII/2

Тематски зборник

Нови Сад, 2018

JEZIЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ VII/2
JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VII/2
LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE VII/2
LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE VII/2
ЈАЗИКИ И КУЛТУРИ У ЧАСУ И ПРОСТОРУ VII/2
ЈАЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ VII/2
JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE VII/2
LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO VII/2
LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO VII/2
LIMBI ȘI CULTURI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU VII/2
NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN VII/2

- Уреднице проф. др Снежана Гудурић, проф. др Биљана Радић-Бојанић
- Коуреднице проф. др Јасмина Дражић, доц. др Јелена Ајџановић
(у делу *Српски језик на прелазу векова: новине у систему и употреби*)
- Издавач УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Суиздавач Педагошко друштво Војводине, Нови Сад
- За издавача проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
За суиздавача Јасмина Шестак
- Академски одбор: проф. др Твртко Прћић
 проф. др Владислава Гордић Петковић
 проф. др Едита Андрић
 проф. др Јасмина Татар Анђелић
 доц. др Јагода Гранић
 проф. др Октавија Неделку
 проф. др Давиде Астори
 проф. др Жан-Пол Мејер
 проф. др Михај Радан
 проф. др Виторио Дел`Аквила
 проф. др Ђорђета Раца
 проф. др Надежда Силашки
 проф. др Љубица Влаховић
 проф. др Игор Лакић
 проф. др Сабина Халупка Решетар
 проф. др Биљана Радић-Бојанић
 проф. др Ксенија Шуловић
- Рецензенти: проф. др Софија Милорадовић, Институт за српски језик САНУ, Београд,
 Србија
 проф. др Мира Трајкова, Универзитет Св. Кирил и Методиј у
 Скопљу, Македонија
 Проф. др Славица Перовић, Универзитет у Црној Гори, Црна Гора

ISBN 978-86-6065-476-4

У Зборнику су штампани изабрани радови изложени на конференцији *Језици и културе у времену*

VANJA MILJKOVIĆ

NOVI GLAGOLI SA PREFIKSOM *IZ-* U SAVREMENOM SRPSKOM JEZIKU I TEORIJA GLAGOLSKE PREFIKSACIJE*

U radu se najpre identifikuju dve metode za prepoznavanje prefiksnih značenja koje su najčešće implicitno prisutne u teorijskim pristupima gl. prefiksaciji (*semantička diferencijacija* i *hiperseantička ekstrakcija*), a čija se dominantna upotreba vezuje za tzv. *tvrdi*, odnosno *meki osnovocentrizam*. Ukazujući na neke nedostatke tih metoda, autor predlaže alternativni – *prefiksocentrični* model, u kome se značenje gl. prefiksa određuje kao apstraktna kazualno-iskustvena struktura (*protodogađaj*), koja se prefiksacijom konkretizuje dajući leksikalizovanu događajnu shemu, odnosno leksički koncept. U takvom se modelu potom analiziraju novi glagoli sa prefiksom *iz-* i pokazuje se da se tri protodogađaja, koja autor prepoznaje kod leksikografski potvrđenih *iz-*prefiksala (ekslokativnost, eksaktivnost i eskumulativnost), mogu uočiti i u novoj leksici.

Ključne reči: prefiksacija, neologizmi, prefiks *iz-*, perfektivizacija, prefiksocentrizam, osnovocentrizam, kognitivna semantika

1. PREFIKS *IZ-* I TEORIJSKI MODELI GL. PREFIKSACIJE

Prefiks *iz-* bez sumnje spada u najfrekventnije glagolske prefikse u srpskom jeziku, što potvrđuje i njegova velika produktivnost u glagolima novijeg porekla. Takvo stanje je u derivatološkoj literaturi često teorijski interpretirano kao potvrda tvrdnje da je reč o prefiksu koji je dostigao potpuni stepen semantičke ispražnjenosti. Još je I. Grickat smatrala da postoje glagoli kod kojih *iz-* obavlja funkciju perfektivizatora „gotovo sasvim ili sasvim bez motivacije“ (1966–1967, 207), dok Stevanović najviše glagola navodi upravo u kategoriji onih kod kojih *iz-* ukazuje „samo na izvršenje radnje do kraja“ (1970, 437). U istom pravcu i Klajn zaključuje da „čistu perfektivizaciju prefiks *iz-* obavlja u velikom broju glagola najrazličitijih značenja“ (2002, 256), a u kontekstu ilustracije čiste perfektivizacije konstatuje i da se *iz-* „najradije koristi za perfektivizaciju glagola stranog porekla“, kao i da je „težnja ka perfektivizaciji [...] jaka, pa i danas dovodi do stvaranja brojnih neologizama“. Mi ćemo u ovom radu novijim glagolima sa prefiksom *iz-* prići iz drugačije perspektive, kako bismo pokazali da je tvrdnja o semantički praznom *iz-* posledica teorijskog pristupa koje prefiksaciju posmatra isključivo iz ugla glagolske osnove.¹

Hipoteza o čistoj gramatičkoj prefiksaciji može se smatrati jednim od ključnih pitanja u istoriji proučavanja glagolske prefiksacije u slovenskim jezicima.² Ova hipoteza proizilazi iz rasprostranjenog

* Rad je nastao u okviru projekta 178009 *Lingvistička istraživanja savremenog srpskog književnog jezika i izrada Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU*. U radu se predstavljaju neki aspekti teorijskog pristupa koji autor razvija u svojoj doktorskoj tezi „Kognitivnolingvističko istraživanje glagolskih prefiksa u savremenom srpskom jeziku“.

¹ U standardološka pitanja neologizama u ovom radu nećemo ulaziti. Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je spisak od pedesetak novih glagola sa prefiksom *iz-*, čija je upotreba zasvedočena na internetu. Neki od tih glagola već su registrovani u literaturi, v. Klajn (1992), Matijašević (2000) i Spasojević (2015: 256–263). Među njima ima glagola u čijoj su osnovi takođe neologizmi (*izjakovati*, *izbotovati*), ali i glagola kod kojih je samo spoj prefiksa i osnove nov ili se još uvek oseća kao takav (*ispoštovati*, *iskomunicirati*), kao i prefiksala koji su reaktualizovani zahvaljujući reaktualizaciji same osnove (*izblejati*). Ova skupina nije ni upotrebno homogena – tu su reči iz diskursa kompjuterske svakodnevice (npr. *isprintati*, *izuglati*, *isfrendovati*, *ispamovati* i sl.), kolokvijalizmi i žargonizmi (*izneverovati*, *iskulirati*, *ishejtovati*), kao i gejmerska leksika (*iskerovati*, *ispikovati*). Kako se radi o leksikografski nezabeleženoj leksici, uz prefiksala ćemo navoditi naše radne definicije (uvek pod navodnicima) i(li) primer upotrebe (uvek iskošeno).

² Sažet pregled pogleda na ovo pitanje u rusistici daju Janda i saradnici (2013).

uverenja da gl. prefiks modifikuje osnovu i da ta modifikacija može biti ili leksička (ako zadire dublje u semantiku osnove) ili gramatička (ako se svodi samo na perfektivizaciju).³ Obe ideje – i ona o prefiksu modifikatoru i ona o prefiksima koji nose čistu gramatičku informaciju – produkt su teorijskog pristupa koji fenomenu gl. prefiksacije prilazi postavljajući u centar pažnje samu osnovu i definišući ulogu prefiksa u odnosu na nju, pa koji, stoga, možemo okarakterisati kao *osnovocentrizam*. Nekoliko je problema koji proizilaze iz ovako postavljenog pristupa, a mi ćemo u ovom radu razmotriti samo one koji su direktno vidljivi kod novijih *iz*-prefiksala.⁴

Osnovnim analitičkim oruđem osnovocentrizma koji prihvata postavku o mogućnosti praznih prefiksa može se smatrati značenjska aritmetika koju ćemo odrediti kao *semantičku diferencijaciju prefiksala i osnove*: ako se od značenja prefiksala oduzme značenje osnove, ostatak jeste značenje prefiksa.⁵ Recimo, ako od *istrčati* („trčeći učiniti da se dospe izvan nečega“) oduzmemo *trčati*, ono što ostaje biće, u svetlu ove metode, semantički doprinos samog prefiksa („učiniti da se dospe izvan nečega“). Sa druge strane, kada istim postupkom od značenja glagola *isfrizirati* („srediti, urediti nekome kosu, napraviti nekome frizuru“) oduzmemo značenje osnove *frizirati* („sređivati, uređivati nekome kosu, praviti nekome frizuru“), dolazi se, istim putem, do zaključka da se tu prefiks svodi samo na perfektivizaciju.

Iako na prvi pogled semantička diferencijacija deluje kao pouzdani analitički mehanizam, njena bi dosledna primena u osnovocentričnim opisima bila u koliziji sa temeljnom postavkom o transparentnosti prostornih značenja prefiksa. Ako bismo, npr., od značenja gl. *izvaditi* („fizičkim kontaktom sa nekim predmetom učiniti da se taj predmet nađe izvan nečega“) oduzeli značenje osnove *vaditi* („fizičkim kontaktom sa nekim predmetom činiti da se taj predmet nađe izvan nečega“), dobili bismo da i ovde prefiks predstavlja samo marker perfektivnog vida. Međutim, teško je zamisliti da bi semantički prazan prefiks bio ilustrovan prefiksalom jasne prostorne semantike – umesto toga u ovom bi se glagolu ipak registrovalo osnovno prefiksno značenje „učiniti da se nešto nađe izvan nečega“. To jasno pokazuje da se pored semantičke diferencijacije u osnovocentrizmu manje ili više eksplicitno poseže i za alternativnom analitičkom metodom, koja omogućava da se značenje prefiksa prepozna i onda kada prefiks, zapravo, ponavlja deo semantike osnove. Tu bismo metodu mogli opisati kao *hipersemaničku ekstrakciju* – iz značenja prefiksala se kao značenje prefiksa izdvaja sadržaj koji ukazuje na strukturu hipersemantičkog nivoa.⁶ U nekim tipičnijim slučajevima rezultati semantičke diferencijacije se poklapaju sa rezultatima hipersemantičke ekstrakcije (npr. pomenuto *istrčati*), dok se u primerima kod kojih semantička diferencijacija konstatuje prazni prefiks pri ovakvoj analizi prefiksu ipak pronalazi značenje (npr. kod pomenutog *isfrizirati* prefiks bi značio „učiniti da nešto dobije određenu formu, oblik“).

Uočavanje ove dve osnovocentrične metode registrovanja prefiksnog značenja omogućava nam da uspostavimo načelnu razliku između tvrdog i mekog osnovocentrizma. Pod tvrdim osnovocentrizmom

³ Navedimo samo nekoliko primera eksplikacije ovakvih ideja u domaćoj derivatologiji. Belić (2000, 200) smatra da se prefiksi osećaju „kao delovi složenog glagola i unose u nj ili izmenu realnog značenja (*iskopati*: „kopanjem izvaditi iz zemlje“) ili izmenu glagolskog vida (*vršiti* : *svršiti*)“. Stevanović (1970, 434) u istom pravcu kaže da se „osnovno značenje prostog glagola čuva i u složenome, a prefiks u nj unosi samo neku modifikaciju“. Klajn (2000, 241) u uvodnom delu poglavlja o glagolskoj prefiksaciji napominje da će „o ‘svršenoj radnji’ govoriti samo tamo gde nije moguće prepoznati nikakvu drugu modifikaciju koju bi prefiks unosi u semantiku osnovnog glagola“. U derivatološkom pregledu za srpski jezik, u obimnoj studiji o tvorbi reči u evropskim jezicima *Word-Formation*, Čorić (2016, 3032–3033) takođe govori o modifikacijskom značenju gl. prefiksa, a glagole čija osnova ne postoji kao zasebna reč naziva primerima *kvaziprefiksacije* (*dovesti, prisloniti* i sl.).

⁴ To znači da će se, na primer, problem nejasnog teorijskog statusa glagola sa vezanom osnovom ovde zanemariti jer takvi glagoli nisu primećeni među neologizmima.

⁵ Značenja gl. prefiksa se često vide kao samoevidentna i intuitivno transparentna, pa se o metodama njihove detekcije nije puno raspravljalo. Zbog toga se metode o kojima ćemo ovde govoriti mogu smatrati analitičkim oruđem koje je najčešće implicitno prisutno u istraživanjima gl. prefiksacije i koje je, kao takvo, često u neekspliciranoj pozadini intuitivnog pristupa značenju.

⁶ Hipersemantička ekstrakcija, sa jedne strane, dopušta da se značenje prefiksa uoči i kod glagola bez prave osnove, poput *izaći* (tu bi se ovom metodom konstatovalo da prefiks znači „napustiti unutrašnjost nečega“). Sa druge strane, prepoznavanje tvorbenog značenja prefiksa, koje je formulisano u Klikovac (2002), a u kome uočavamo implicitnu hipersemantičku ekstrakciju, upućuje na to koliko je ova metoda čvrsto vezana za samu osnovu – Klikovac, recimo, pokazuje da u zavisnosti od toga šta je osnova prefiksala prefiks *raz-* može tvorbeno značiti kako „ukidanje stanja“ (*razmračiti se*) tako i „postizanje stanja“ (*raščistiti*).

podrazumevamo teorijski pristup koji dozvoljava postojanje semantički praznih prefiksa, što ukazuje na (eksplicitnu ili implicitnu) dominaciju metode semantičke diferencijacije. U mekšem osnovocentризmu pak hipoteza o mogućnosti potpunog pražnjenja prefiksnog značenja do čiste gramatičke informacije biva odbačena⁷, a umesto nje se uspostavlja hipoteza o preklapanju značenja prefiksa i osnove, što pokazuje da u takvom pristupu dominira (opet eksplicitno ili implicitno) metoda hipersemantičke ekstrakcije. Iako se danas mekši osnovocentризam razvija prvenstveno u kognitivnolingvističkom kontekstu, njegovi koreni su svakako dublji.⁸ Kako Janda i saradnici (2013, 9) napominju, hipoteza o preklapanju se javlja još kod A. Isačenka 1960. godine. I. Grickat nas pak obaveštava da ideja o prefiksima klasifikatorima, koju naziva koncepcijom Vej–Poldauf–Kopečni i koja je formulisana sredinom XX veka, počiva na uverenju da „prazan prefiks uvodi glagol u jednu apstraktniju semantičku kategoriju“, npr. „s- uvodi glagole *kupiti*, *tesnati*, *pečaliti* u kategoriju sa opštim značenjem sjedinjavanja“ (1966–1967, 195–196). Grickat u takvu postavku unosi, kako sama kaže, izvesne promene, pa prefikse koji sudeluju u čisto vidskom odnosu posmatra ne kao klasifikatore već kao katalizatore jednog od mogućih segmenata značenja osnove. U oba slučaja (bilo da se prefiks vidi kao klasifikator bilo da se razume kao katalizator), on je semantički usmeren na osnovu, a njegovo se značenje, primećujemo, detektuje upravo u hiperznačenjskom nivou samog prefiksala.

Razmotrićemo sada nekoliko neologizama uočenim osnovocentриčnim metodama. Pođimo od glagola *isfrendovati*, koji se može definisati kao „izuzeti, ukloniti nekog iz liste prijatelja na nekoj društvenoj mreži“, a čija osnova ima, zapravo, tome suprotno značenje „dodati nekoga za prijatelja na nekoj društvenoj mreži“. Rezultati primene metode semantičke diferencijacije i metode hipersemantičke ekstrakcije u ovakvom se slučaju preklapaju, pokazujući da prefiks osnovu modifikuje značenjem „izuzeti, ukloniti iz nečega“.

Pogledajmo sada jedan od najsvežijih neologizama – glagol *izbotovati*, koji se realizuje u čak 4 sintaksičko-semantička lika (v. tabelu 1).

	primeri (sa interneta)	sintaksički lik	značenje prefiksala	glagol iz osnove u takvom ali imperfektivnom značenju
1.	Mislim da je svima jasno koliko si sada <u>izbotovao</u> . Ok brate, jednom si <u>izbotovao</u> sa tvrdnjom da su ovo normalni a ne bot komentari, čuli smo te [...]	neprelazni gl.	„poneti se, reagovati kao bot“	Mislim da je svima jasno koliko <u>botuješ</u> „ponašati se, reagovati kao bot“
2.	Ovo samo znači da su Italijani izbotovali glasanje na društvenim mrežama. Upravo ste izbotovali ovu vest kao ratnici [...]	prelazni gl.	„izložiti nešto botovanju“	Upravo <u>botuju</u> ovu vest kao ratnici „izlagati nešto botovanju“
3.	[...] setiće se svih komentara koje su <u>izbotovali</u> po nalogu i želji koordinatora koji je napredovao u stranačkoj hijerarhiji na njihovim leđima.	prelazni gl.	„ispoljiti nešto kao bot“	... setiće se svih glupih komentara koje su <u>botovali</u> po nalogu i želji koordinatora... „ispoljavati nešto kao bot“

⁷ Neki od razloga za njeno odbacivanje, kako ih za glagole u ruskom jeziku formulišu Janda i saradnici (2013), jesu to što u ruskom postoji čak 16 prefiksa koji dostižu nivo čistog perfektivizatora, iako bi sistemu bio dovoljan samo jedan, kao i to što se ne može svaki prazni prefiks kombinovati sa svakom osnovom.

⁸ I. Grickat se u svom danas klasičnom radu o čistoj gramatičkoj perfektivizaciji zalaže za ideju da do čiste perfektivizacije dolazi „zahvaljujući određenoj koicidenciji [...] osnovnog glagola i izabranog prefiksa“ (1966–1967, 193). Janda i saradnici (2013) u kognitivnolingvističkom kontekstu formulišu hipotezu o preklapanju semantike prefiksa i osnove, a takav pristup je prihvaćen i u studiji Lj. Šarić (2014).

4.	Ovaj se baš ovaj dio botovanjem. Ja se ubih ovde a tek <u>izbotovao</u> kućerak od 50 kvadrata u Grčkoj.	prelazni gl.	„steći, zaraditi, pribaviti nešto botovanjem“	#
----	--	--------------	---	---

Tabela 1. Sintaksičko-semantički likovi gl. *izbotovati*.

Kako je u značenjima (1), (2) i (3)⁹ moguć i glagol *botovati*, semantičkom diferencijacijom bi se moglo zaključiti da je prefiks u tim slučajevima samo marker perfektivnosti. Značenje (4) pak nije moguće realizovati imperfektivnim *botovati*, što bi u tvrdom osnovocentričnom pristupu nesumnjivo značilo da prefiks *iz-* tu nije prazan već ima značenje „steći, pribaviti za sebe“. Rezultatu o praznom *iz-* čak tri značenja prefiksala *izbotovati*, na prvi pogled, odgovara i visoka frekventnost tog prefiksa među neologizmima – ako ovaj prefiks vidimo kao čisto gramatički afiks, njegovo dodavanje novim imperfektivnim osnovama trebalo bi da bude automatsko. Ipak, da li je to zaista tako? Naspram konstrukcije *kada smo završili skajpovanje*, koja je potpuno regularan način da se *skajpovati* sintaksički perfektivizuje, nemamo regularnu konstrukciju sa prefiksalom – *kada smo ?iskajpovali*. Ovakva osnovocentrična analiza nas, dakle, postavlja u ne baš jasnu teorijsku poziciju: semantička diferencijacija prefiksala i osnove pokazuje da *iz-* u nekim neologizmima označava samo perfektivnost, ali *iz-*, kako pokazuje odsustvo *iz-* prefiksala naspram nekih drugih novih imperfektivnih osnova, istovremeno ipak ne funkcioniše kao sistemski gramatički marker perfektivnosti.

U mekšem osnovocentričnom pristupu prefiks bi u prva tri navedena značenja prefiksala *izbotovati* bio interpretiran u kontekstu semantičkog preklapanja. Metoda hipersemantičke ekstrakcije bi, stoga, utvrdila da *iz-*, pored značenja „pribaviti za sebe“ ima i sledeća značenja koja se podudaraju sa osnovom u svemu osim u vidskoj informaciji, stvarajući time prividni utisak čisto vidske modifikacije: „ispoljiti nešto, dati nečemu perceptibilnu formu“ (*izbotovati komentar*), „izložiti nešto nekom uticaju“ (*izbotovati tekst*), kao i „poneti se, reagovati na neki način“ (neprel. *izbotovati*). Na samom istraživaču bi potom bilo da teorijski razmotri povezanost tako ustanovljenih značenja sa prototipičnim prostornim. Dodavanjem rezultata analize drugih *iz-*prefiksala, semantička mreža prefiksa bi se dodatno širila. Glagol *iskulirati*, recimo, pojavljuje se u tri značenja naspram kojih postoji i imperfektivno *kulirati*. U prelaznom značenju „izložiti nekog kuliranju, ponašati se prema nekome hladno, nezainteresovano“ (*Iskulirao me je opet*) uočava se već konstatovano prefiksno značenje „izložiti nešto nekom uticaju“, dok u neprelaznom „poneti se nezainteresovano“ (*Oko mene se dešavalo svašta, ali ja sam samo iskulirao*) prepoznamo pomenuto prefiksno značenje „poneti se, reagovati“. Isti glagol, i dalje neprelazan, u primeru *Nemoj da se svađaš, iskuliraj* znači „smiriti se, prestati biti napet, razdražen“, što, u ovakvoj analizi, ukazuje na postojanje još jednog prefiksnog značenja „prestati biti u nekom stanju, osloboditi se nekog stanja“. Na svega dva glagola (*izbotovati* i *iskulirati*), doslednim sprovođenjem hipersemantičke ekstrakcije, detektovano je, dakle, čak pet mogućih značenja prefiksa *iz-*.

Osnovocentrizam zasnovan na semantičkoj diferencijaciji pak u svim značenjima prefiksala *iskulirati* kao i u većini značenja prefiksala *izbotovati*, video bi jedno semantički prazno *iz-*, čime bi se, zapravo, zanemarila sličnost između navedenih glagola i nekih kod kojih se prepoznaje prostorno značenje prefiksa – *izbotovati (komentar)* je po semantičkoj nijansi divergencije (trajektor napušta orijentir) slično glagolu *izgovoriti (reč)*, dok su *izbotovati (tekst)* i *iskulirati (nekog)* po nijansi konvergencije (trajektor pristupa orijentiru) slični glagolu *isprskati (zid)*. U tom smislu opravdano je reći da semantička diferencijacija nudi pojednostavljenu sliku semantike prefiksa. Sa druge strane, hipersemantička ekstrakcija kao da značenjsku varijabilnost prefiksa dodatno usložnjava poistovećivanjem registrovanja prefiksni značenja sa semantičkom kategorizacijom samih prefiksala. Drugim rečima, povećanjem mogućih prefiksni značenja semantička slika prefiksa se previše usitnjava, a njihovo povezivanje se prepušta naknadnoj teorijskoj interpretaciji. Detektovanje različitih prefiksni značenja kod, recimo, *izbotovati (komentar)* i *iskulirati* (neprel. „prestati biti napet“) – u prvom slučaju „ispoljiti nešto“, u dru-

⁹ Ovim se brojevima samo načelno, za potrebe ovog rada, razdvajaju uočena značenja, i ne treba ih nipošto čitati u leksikografskom smislu.

gom „prestati biti u nekom stanju“ – zamagljuje činjenicu da su ti prefiksali slični jer na apstraktnijem nivou, zapravo, dele istu dublju događajnu strukturu: trajektor („komentar“, „napetost“) koji je bio u orijentiru, ekslokalizovan je iz njega.

Ni u tvrdoj ni u mekšoj varijanti, osnovocentrizam, izgleda, ne uspeva da prefiksno značenje prikaže u odgovarajućem obimu. Ako se tvrdnjom da prefiks *iz-* može imati samo perfektivizatorsku funkciju u semantiku prefiksa zašlo premalo, nije li se tvrdnjom da isti prefiks može značiti, recimo, „poneti se na određeni način“ u značenje prefiksa možda inkorporiralo bar delimično i značenje osnove? U prvom slučaju prefiks je interpretiran previše „ogoljeno“, a u drugom previše „zaedenuto“ značenjem samog prefiksala.

Alternativni pristup koji predlažemo i koji ćemo označiti kao *prefiksocentrični*, prefiksaciji eksplisito prilazi iz perspektive samog prefiksa. U prefiksocentričnom modelu, kako ga mi vidimo, značenje prefiksa je visokoshematizovana iskustvena struktura, a prefiksacija je, zapravo, pretvaranje takve strukture u konkretizovanu događajnu shemu. Drugim rečima, prefiks *iz-* u glagolima *izbaciti (nekoga)* i *isfrendovati (nekoga)* ima isto značenje od koga se u tvorbenom kontekstu razvijaju različiti prefiksali – u prvom slučaju prefiksali prostorne, a u drugom neprostorne semantike. To, zapravo, znači da u prefiksocentričnoj perspektivi prefiks nikada ne upućuje na prostornost kao takvu već označava kauzalnu shemu koja se lako apstrahuje iz prostornog iskustva, ali koja je prisutna i u neprostornim domenima. Iz toga je jasno i da je glavni semantički doprinos osnove, pod svetlom prefiksocentrizma, u tome da olakša prevođenje sa plana uopštenog događajnog potencijala – koji možemo nazvati *protodogađajem* – na plan specifičnog događajnog konteksta. U ovako postavljenom modelu osnova, očigledno, nema stožernu već kontekstulano-asocijativnu ulogu: *baciti* ili *frendovati* olakšavaju spuštanje sa nivoa istog protodogađaja usmeravajući njegovu konkretizaciju ka specifičnom pojmovnom okruženju. Znati šta neki prefiksali znači jeste biti svestan onih specifičnosti koje nastaju pretvaranjem protodogađaja u događaj – osnova, zato, svojom vezom sa drugim leksemama može ukazivati na relevantne aspekte te konkretizacije, ali čak i onda kada je to ukazivanje vrlo slabo ili ga uopšte nema (*izneti, izložiti, izuti, izaći*) pretvaranje protodogađaja u događaj je leksikalizovano značenjem prefiksala. U ovakvoj postavci, dakle, osnova nije semantički centar koji se više ili manje modifikuje prefiksom već pomoćni specifikator protodogađaja označenog prefiksom.

Umesto kompleksnih semantičkih mreža, koje, zapravo, pokazuju međusobne odnose između prefiksala pre nego što direktno odražavaju semantiku samih prefiksa, prefiksocentrizam predviđa mali broj iskustveno motivisanih protodogađaja na koje ukazuje prefiks. To se postiže jasnim vertikalnim odvajanjem onoga što znači prefiks od onoga što znači prefiksali. Mi, dakle, smatramo da prefiks upućuje na shematizovanu kauzalno-iskustvenu strukturu koja nije sama po sebi leksički koncept već predstavlja pojmovnu bazu koja se leksikalizacijom razvija u različite konkretne leksičke koncepte (prefiksali). To što u semantici glagola *izbotovati (tekst komentarima)* „podseća“ na događaje poput *isprskati (zid bojom)* jeste upravo zajednički protodogađaj. U prefiksocentričnom pristupu, stoga, činjenica da su *isprskati (zid)* i *izbotovati (tekst)* ontološki različiti događaji ne preslikava se na nivo značenja samog prefiksa. Ovakav model, dalje, ne implicira ni da se neprostorni događaj *izbotovati* konceptualizuje prostornim događajem *isprskati*, već u obama događajima pronalazi zajedničku dublju preleksičku shematsku osnovu.¹⁰

Glagolski prefiks *iz-* je, prema našem uvidu u ovu izuzetno bogatu prefiksalsku porodicu, povezan sa tri iskustveno-kauzalne strukture, koje ćemo označiti kao *ekslokativni*, *ekstraktivni* i *ekskumulativni* protodogađaj (v. tabelu 2). Sva tri protodogađaja se vrlo jasno prepoznaju u tipičnim *iz-*glagolima prostornog iskustva. Aktante koji sudeluju u njima označavamo sledećim terminima: *inicijator* (aktant koji je nosilac sile i koji otpočinje događaj), *ekslokativni trajektor* (aktant koji se ekslocira), *ablativni orijentir* (aktant iz koga se trajektor ekslocira) i *adlativni orijentir* (aktant koji označava novu lokalizaciju trajektora). U ekslokativnom protodogađaju inicijatorovo delanje je usmereno direktno na trajektora

¹⁰ Semantičke razlike između ovih glagola bi se onda, primećujemo, pre mogle podvesti pod platisemičnost nego pod polisemantičnost prefiksa, ali u to pitanje ne možemo dublje ovde ulaziti.

koji se time ekslokalizuje iz ablativnog orijentira (npr. *izvaditi*), dok u ekstraktivnom protodogađaju delovanju inicijatora biva izložen sam ablativni orijentir iz koga se potom ekstrahuje trajektor (npr. *iscediti*). Ekskumulativni protodogađaj podrazumeva da inicijator iz svog domena odašilja kumulativni trajektor ka nekom adlativnom orijentiru (npr. *isprskati*).

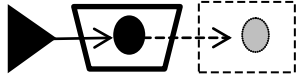
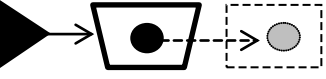
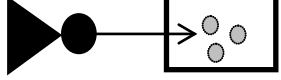
kauzalno-iskustvena shema	vizuelizacija kauzalne sheme (inicijator je u obliku <i>trougla</i> , trajektor u obliku <i>kruga</i> , ablativni orijentir u obliku <i>trapeza</i> , adlativni orijentiru u obliku <i>pravougaonika</i> , isprekidane konture označavaju finalnu etapu događaja)	opis	tipični prostorni prefiksali
EKSLOKATIVNOST		Inicijatorovo delovanje je usmereno direktno ka entitetu koji postaje trajektor i napušta svoj prethodni orijentir	<i>izvaditi, izvući</i>
EKSTRAKTIVNOST		Inicijatorovo delovanje je usmereno ka ablativnom orijentiru, iz koga, zahvaljujući tom delovanju, trajektor biva relokalizovan	<i>iscediti, istresti</i>
EKSKUMULATIVNOST		Inicijator relokalizuje nešto iz svog domena ka adlativnom orijentiru, na kome će se trajektor akumulirati	<i>isprskati, izlepiti</i>

Tabela 2. Tri iskustveno-kausalne sheme označene gl. prefiksom *iz-*.

Pomenuta tri protodogađaja se, dakle, prema prefiksocentričnom modelu koji predlažemo, nalaze u pojmovnoj osnovi svih *iz-*prefiksala. Kako su protodogađaji iskustvene kauzalne sheme a ne leksički koncepti, njihovo obogaćivanje specifičnim sadržajem čini okosnicu procesa prefiksacije, koju smo definisali kao pretvaranje preleksičkog protodogađaja u leksičku pojmovnost. U procesu leksikalizacije naš model uočava nekoliko aspekata variranja protodogađajne datosti: variranje argumentskog obima, variranje kauzalne dubine i ontološko variranje.

Pogledajmo, za početak, tipične ekslokativne glagole: *izvaditi*, *istrčati*, *istovariti*. Semantika ovih glagola nesumnjivo ukazuje na to da je reč o ekslokativnim događajima – trajektor koji je bio u orijentiru biva izložen ekslokativnoj sili i dospeva izvan. Sintaksički karakteri ovih glagola su ipak drugačiji: *izvaditi* je prelazan, *istrčati* neprelazan, a *istovariti* prelazan sa objekatskom alternacijom (*istovariti džakove : istovariti kamion*). Ovakve razlike razumemo kao posledicu variranja argumentskog obima i kauzalne dubine u procesu prevođenja protodogađaja na nivo konkretnog događajnog koncepta. Gl. *istovariti* i *izvaditi* su kauzalno duboki događaji jer se među njihovim argumentima nalazi inicijator (sa subjekatskom projekcijom), kao kauzalni pokretač, odn. kao prvi (najdublji) aktant u kauzalnom lancu. Sa druge strane, gl. *istrčati* je kauzalno plitak jer svojom argumentskom strukturom ne obuhvata inicijatora – njegov jedini argument odgovara trajektoru protodogađaja. Gl. *istovariti* pak ima najširi argumentski obim – pored inicijatora obuhvata još dva protodogađajna aktanta – njegov objekat može biti ili trajektor (*istovariti džakove*) ili abl. orijentir (*istovariti kamion*). Argumentski obim gl. *izvaditi* je manji (inicijator, trajektor), dok je kod *istrčati* sveden samo na jednog aktanta (trajektor). Neka strukturna variranja ekstraktivnog i ekskumulativnog protodogađaja ilustrovana su u tabelama 3 i 4.

ekstraktivni protodogađaj	aktantsko-kauzalni niz: Inicijator – Ablativni orijentir – Trajektor			
argumentski obim i kauzalna dubina	Inicijator Abl. orijentir Trajektor	Inicijator Abl. orijentir	Inicijator Trajektor	Abl. orijentir Trajektor
sintaksička realizacija	prelazni alterobjekatski glagol	prelazni monoobjekatski ¹¹ glagol	prelazni monoobjekatski glagol	prelazni monoobjekatski glagol
primeri	<i>iscediti,</i> <i>istisnuti</i>	<i>iščistiti,</i> <i>izluftirati</i>	<i>izmoliti,</i> <i>iskamčiti</i>	<i>ispljunuti,</i> <i>izgovoriti</i>

Tabela 3. Neke strukturne varijante ekstraktivnog protodogađaja.

ekskumulativni protodogađaj	aktantsko-kauzalni niz: Inicijator – Trajektor – Adlativni orijentir		
aktantski obim i kauzalna dubina	Inicijator Trajektor Adl. orijentir	Inicijator Adl. orijentir	Adl. orijentir
sintaksička realizacija	prelazan alterobjekatski glagol	prelazan monoobjekatski glagol	neprelazni glagol
primeri	<i>isprskati,</i> <i>izlepiti</i>	<i>isflekati,</i> <i>išamarati</i>	<i>izlistati,</i> <i>ispupeti</i>

Tabela 4. Neke strukturne varijante ekskumulativnog protodogađaja.

Treći aspekt leksikalizacije protodogađaja, kao što smo rekli, predstavljaju ontološki tipovi događajnih konkretizacija. Osnovna ontološka konkretizacija je, naravno, projekcija kauzalne strukture protodogađaja u fizičko iskustvo. Međutim, uvođenje apstraktnih trajektora i orijentira dovodi do formiranja ontološki složenijih događajnih okvira. Tako je, na primer, moguće uspostaviti ontološki kontinuum postepene deperceptivizacije trajektora, koji reprezentuju, recimo, glagoli *ispečatirati* – *išamarati* – *izvređati*. Sva tri glagola su ekskumulativni događaji sa istim argumentskim obimom (inicijator kao subjekat – adlativni orijentir kao objekat) i istom kauzalnom dubinom (duboki su), a razlikuju se po ontološkoj prirodi podrazumevanog trajektora („pečati“ su vizuelni tragovi na adlativnom orijentiru, „šamari“ su prvenstveno nevizuelni perceptibilni oseti u vidu bola koji adlativni orijentir oseća, dok su „uvrede“ mentalni a ne perceptibilni entiteti).

Model koji poznaje pomenute tri vrste variranja protodogađaja (strukturna variranja u smislu obuhvaćenih aktanata i kauzalne dubine, kao i ontološko variranje konkretizacija strukturne datosti) omogućava nam da identifikujemo upravo ono što raznovrsne *iz*-glagole drži na okupu ne gubeći pritom iz vida semantičke i sintaksičke činioce njihove diferencijacije. Ako pogledamo glagole kojima se u literaturi obično ilustruje semantička ispražnjenost prefiksa *iz*-, videćemo da se često radi o eksponentima ekstraktivnog i ekskumulativnog protodogađaja, koji čak ni u prostornom domenu nisu dobili adekvatnu pažnju. Klajn (2000, 256), recimo, među primerima za čistu perfektivizaciju navodi glagole *isprljati* i *izgristi*, koji su, zapravo, ekskumulativne prirode jer podrazumevaju da se delanjem iz inicijatorovog domena akumuliraju tragovi na adlativnom orijentiru (u vidu prljavštine, odnosno ugriza). U istoj se skupini glagola kod Klajna nalaze i glagoli *ispričati* i *izvršiti*. Za ta dva glagola se pak može reći da su reprezentanti ekstraktivnog protodogađaja jer imenuju događaje u kojima inicijator u spoljnu sredinu ekslocira nešto „iz sebe“, pri čemu se od fizičkih ekstraktiva kao *ispljunuti* razlikuju po ontologiji samog

¹¹ Termin *monoobjekatski glagol* koristimo za prelazne glagole koji ne poznaju alternaciju objekta (npr. *izvaditi nešto iz nečega*), kao suprotnost terminu *alterobjekatski glagol*, kojim označavamo prelazne glagole sa objekatskom alternacijom (npr. *iscediti sok iz vočke : iscediti vočku*).

trajektora, koji je ovde ne fizička materija već informacija koja se saopštava (*ispričati šta se desilo*), odnosno samo delanje (*izvršiti zadatak*). U nastavku ćemo pokazati da je uočene protodogađaje moguće prepoznati i kod novijih glagola sa ovim prefiksom.

2. NOVIJI GLAGOLI SA PREFIKSOM IZ- U PREFIKSOCENTRIČNOJ PERSPEKTIVI

Glagol *izguglati* spada u neologizme neokazionalnog karaktera, o čemu nesumnjivo svedoči veliki broj primera njegove upotrebe u internet komunikaciji. Događaj imenovan ovim glagolom podrazumeva da subjekat obavlja pretragu interneta, kao velikog informacionog resursa, kako bi se izdvojio željeni podatak, koji time postaje raspoloživ. To znači da IZGUGLATI podrazumeva postojanje orijentira ka kome je usmereno inicijatorovo delanje („gugl“ kao ono što biva pretraženo) i trajektora koji je negde u orijentiru i koji zahvaljujući tom delanju postaje dostupan inicijatoru („pronađena informacija“). Na protodogađajnom nivou, dakle, *izguglati podatak sa interneta* ne razlikuje se od, recimo, *iscediti sok iz voćke*, budući da je u oba slučaja kauzalni poredak aktanata isti: inicijator > orijentir > trajektor. Očigledne razlike postoje prvenstveno u ontološkoj specifikaciji te ekstraktivnosti, koja u slučaju *iscediti* biva konkretizovana u kontekstu fizičke sile, dok se u slučaju *izguglati* konkretizovanje odvija u kontekstu kognitivno-manipulativnog delanja. Razlike postoje i na planu sintaksičkog fokusiranja – *iscediti* je alterobjekatski glagol (*voćku – sok*), dakle – troaktantski (inicijator – trajektor / orijentir), a *izguglati* argumentizuje dva aktanta (inicijator – trajektor). Ovakvo sintaksičko fokusiranje omogućava da u prvi plan protodogađaja izbije činjenje trajektora dostupnim inicijatoru (kao i kod glagola poput *izmoliti nešto od nekoga*).

Posebna varijanta ekstraktivnog protodogađaja uočava se kod tranzitivnih glagola koji označavaju prelazak neke ideje, zamisli i sl. u realizovanu i spolja kognitibilnu formu: *istvitovati (tvit)*, *ispinovati (vest)*¹², *isprogramirati (novu aplikaciju)*, *izdizajnirati (haljinu)*, *isfurati (novi stil)*, *isfingirati (dokaze)*¹³, *izorganizovati (sastanak)*, *iskomunicirati (dogovor)*. Za aktantsku strukturu ovih događaja karakteristično je odsustvo spoljašnjeg inicijatora, jer inicijativnu funkciju ima sam orijentir, zbog čega gramatičkom odnosu subjekat – objekat ovde odgovara semantički odnos orijentir – trajektor (npr. onaj ko tvituje – ono što se tvituje, onaj ko dizajnira – ono što je stvoreno dizajniranjem). U protodogađajnom smislu njima ekvivalentni glagoli fizičke ontologije jesu oni koji imenuju ekstrahovanje materije iz svog tela, kao *ispljunuti nešto*. Ontološka razlika između glagola kao *istvitovati (tvit)* i *ispljunuti (krv)* jeste u prirodi ekstraktivne sile – u drugom slučaju ona je konkretizovana kao fizičko dejstvo (kojim orijentir iz sebe ekstrahuje materiju), dok je u prvom reč o mentalnoj sili (kojom orijentir iz svoje mentalne unutrašnjosti određenim tipom dejstvovanja ekstrahuje ideju, nameru, rezultat, čineći ih entitetima spoljašnje kognitibilne realnosti).

Uočeno je i više neprelaznih glagola slične semantike: *ishejtovati*, *izbotovati*, *izblejati*, *izreagovati*, *ižđžiberiti*, *isfikusovati*¹⁴, *istrolovati*, *ispinovati*, *ispozirati*, *isfejlovati*, *iskomunicirati*¹⁵. Kod navedenih i sličnih glagola subjektovo se delanje i ponašanje konceptualizuju kroz odnos između ekstraktujućeg orijentira i ekstrahovanog trajektora – *ishejtovati* znači da je subjekat (orijentir) iz svoje svesti u spoljašnjost emitovao „hejt“ (trajektor), dok *izblejati* podrazumeva da je subjekat (orijentir) neko vreme „blejao“, pri čemu se takvo ponašanje, odn. „bleja“, takođe upojmljuje kao ono što subjekat emituje iz svoje mentalne unutrašnjosti. Intranzivnost ovakvih glagola pokazuje da je kompletan sintaksički fokus usmeren na orijentirskog aktanta, odnosno da je trajektor, iako semantički prisutan, potisnut u drugi plan.

¹² U značenju „stvoriti vest spinovanjem, izbaciti vest u javnost kao spin“.

¹³ U značenju „stvoriti fingiranjem, predstaviti nešto izmišljeno, lažirano kao tačno, realno, autentično“.

¹⁴ U značenju „provesti neko vreme na nekom položaju samo da bi se zadovoljila neka forma, ne radeći ništa, kao fikus“.

¹⁵ U značenju „ostvariti, uspostaviti komunikaciju“ (*Nismo uspeli da iskomuniciramo*), koje je drugačije od prelaznog „postići nešto komunikacijom“ (*Nismo uspeli da iskomuniciramo rešenje*).

Posebnu pažnju privlači žargonski neologizam *izneverovati*. Reč je o neprelaznom glagolu koji se može definisati kao „pokazati, iskazati znake izuzetne neverice, velike začuđenosti povodom nečega“. Po argumentskom obimu i kauzalnoj dubini, ovaj glagol ide u grupu sa već pomenutim glagolima kao *ishejtovati*. Zanimljivo je da među leksikografski registrovanim glagolima koji označavaju ispoljavanje emocija neprelazni *iz*-prefiksali nisu, koliko nam je poznato, zabeleženi. Glagolu *izneverovati* semantički je blizak gl. *iščuditi se*, ali on je refleksivan i njegovo je značenje više usmereno na oslobađanje od emocije, a ne na njeno iskazivanje. To bi značilo da se za gl. *izneverovati* ne može reći da je prefiks analoški nasledio od nekih semantički srodnih prefiksala sa stabilnijom pozicijom u leksikonu. Sve to upućuje na zaključak da *izneverovati* ne ilustruje ponavljanje ustaljenog tvorbenog modela, već je produkt kreativnog upojmljavanja. Ovaj glagol, dakle, pokazuje da je prefiksacija kao razvijanje događajne semantike na bazi preleksičkog protodogađaja (kako je prefiksocentrizam koji predlažemo razume) – živ proces koji nije svodljiv na gramatički automatizam.

Ekskumulativni protodogađaj, čija je manifestacija u fizičkom iskustvu, npr., gl. *isprskati*, podrazumeva da inicijator upućuje trajektora iz svog manipulativnog domena ka adlativnom orijentiru, na kome trajektor potom ostavlja kumulativni trag. U nemalom broju novijih glagola koji se temelje na ekskumulaciji trajektor se ontološki realizuje kao mentalna sila kojom inicijator (subjekat) izaziva u adlativnom orijentiru (objektu) neko emotivno ili psihološko stanje: *ishejtovati (nekog)*, *iskulirati (nekog)*, *isflejmovati (nekog)*, *istripovati (nekog)*, *istraumirati (nekog)*, *iziritirati (nekog)*, *isfrustrirati (nekog)*, *izbedačiti (nekog)*, *izblamirati (nekog)*. Vidimo da se osnovom navedenih glagola ukazuje na mentalni trajektor (hejt, fjelm, kuliranje) ili pak na mentalni efekat na adlativnom orijentiru (trip, trauma, frustracija). Navedenim glagolima sličan je i gl. *ispoštovati (nekog)* u značenju „iskazati poštovanje prema nekome“. Zabeleženi su, naravno, i glagoli kod kojih orijentir nije osoba – kod gl. *ishakovati (kompjuter)* i *isprogramirati (mašinu)* ekskumulativnom delovanju je izložen predmet čija se funkcionalnost menja, dok je kod glagola kao *izbildati (mišiće)*, *izdefinisati (telo)*, *izblanširati (kosu)* orijentir deo tela koji je izložen vidljivoj fizičkoj promeni. Ekskumulativna semantika se lako uočava i kod sledećih glagola: *izreklamirati (proizvod)*, *izbrendirati (proizvod)* – „reklama“ i „brendiranje“ su ekskumulativni trajektor čiji se efekat ogleda u povećanju popularnosti i prepoznatljivosti orijentira; *ispolitizovati (temu)* – „političnost“ je ekskum. trajektor, „tema“ je orijentir; *isfinansirati (projekat)* – „utrošeni novac“ je ekskum. trajektor, „projekat“ je orijentir; *istrolovati (diskusiju)* – trolovanje je ekskum. trajektor koji subjekat emituje ka „diskusiji“ kao orijentiru; *iskerovati (gejm)*¹⁶ – „kerovanje“, odnosno uloženi napor i pokazana sposobnost tokom igre, jeste trajektor, a sama igra (gejm) jeste adl. orijentir. Kada su trajektor ili njegov trag diskretni entiteti, kumulativna semantika protodogađaja se manifestuje kroz umnožavanje takvog trajektora ili njegovog traga, čime prefiksali dobija distributivno značenje: *istagovati (sliku tagovima)*, *ispamovati (nekoga mejlovima)*, *izbotovati (tekst komentarima)*, *ispikovati (više igrača za svoj tim, u gejmerskom žargonu)*.

Uočeno je i nekoliko neologizama u kojima se prepoznaje ekslokativni protodogađaj, i koji su po tome slični fizičkim iskustvima poput *izvaditi* i *izneti*. Gl. *izlogovati (nečiji nalog ili izlogovati se)* podrazumeva da se nečiji virtuelni parnjak ekslokativizuje sa nekog virtuelnog prostora: *iz*-prefiksali se u iskazu *Izloguj ga sa džimejla* razlikuje od *iz*-prefiksala u iskazu *Izbaci ga iz sobe* po ontološkoj realizaciji protodogađaja – trajektor i ablativni orijentir u značenju gl. *izbaciti* jesu fizički entiteti, dok su iste protodogađajne uloge u gl. *izlogovati* entiteti u virtuelnom iskustvu. Sa virtuelnim iskustvom je povezan i glagol *isfrendovati (nekog)*, samo je ablativni prostor u ovom slučaju „lista prijatelja na društvenoj mreži“: *Čim sam videla kako se ponaša, isfrendovala sam ga (sa svoje liste)*. Pored implikacije dezaktualizovanosti trajektora iz orijentira (*izbacivanjem* trajektoru više nije dostupna unutrašnjost orijentira), a koju uočavamo i kod upravo navedenih glagola, ekslokativnost može imati i implikaciju aktualizacije trajektora u inicijatorovom manipulativnom domenu (npr. *izvaditi predmet iz kutije*). Upravo se na tom aspektu ekslokativnosti temelje *isprintati (dokument)* – „štampanjem, printanjem učiniti dokument de-

¹⁶ Iz gejmerskog žargona, u značenju „pokazati se najzaslužnijim za dinamiku i rezultat igre, odnosno – svojim načinom igranja doneti pobedu svom timu“. Glagol se gotovo obavezno javlja sa objektom *gejm*.

lom svog fizičko-manipulativnog domena“) i *išerovati* (*vest* – „biranjem opcije za šerovanje, deljenje ispod nekog sadržaja na internetu, učiniti taj sadržaj dostupnim na svojoj strani, odnosno učiniti ga dostupnim u svom virtuelnom prostoru“).

Jedna od bitnih prednosti prefiksocentričnog pristupa jeste to što se njime osvetljava uticaj semantike prefiksa na polisemantičko variranje prefiksala bez umnožavanja prefiksni značenja i njihovog uvezivanja u kompleksne (ponekad i teško čitljive) semantičke mreže. Dobar primer svakako predstavlja glagol *iskulirati*, čija su značenja „osloboditi se napetosti“ (*Iznervirao si se bezveze, iskuliraj*) i „reagovati nezainteresovano, ne pokazati interesovanje, ostati hladnokrvan“ (*Hteli su da se svađaju, ali ja sam iskulirao*) povezana sa ekstraktivnim protodogađajem (u prvom je slučaju ekstrahovani trajektor „deaktualizovana napetost“, a u drugom „pokazana nezainteresovanost“), dok je značenje „izložiti nekog kuliranju“ (*Ladno ga je iskulirao*) utemeljeno na ekskumulativnosti (objekat kuliranja je adlativni orijentir). I polisemija glagola *izbotovati* počiva na protodogađajnom smenjivanju: značenje „izložiti nešto botovskom delovanju, zasuti nešto botovskim komentarima“ (*Izbotovali su tekst*) jeste ekskumulativno, dok su značenja „poneti se, reagovati kao bot“ (*Sad si izbotovao za medalju*) i „izjaviti nešto kao bot“ (*Izbotovao je još jednu glupost*) zasnovana na ekstraktivnosti (subjekat je u oba slučaja ablativni orijentir). Ekstraktivno je i značenje „steći botovanjem“ (*izbotovali su sendvič*), ali za razliku od prethodna dva fokusira posesivni aspekt ekstraktivnosti (inicijator botovanjem dobavlja trajektora sebi). Prefiks *iz-* u ovim glagolima, dakle, nije semantički prazan, kako bi to moglo izgledati u tvrdoj osnovocentričnoj perspektivi, ali ne gradi ni čitavu mrežu konkretnih leksičkih značenja, kako bi se to pretpostavilo hipotezom o preklapanju, već ukazuje na nekoliko preleksičkih protodogađaja na kojima se temelje konkretne događajne predstave u polisemantičkoj strukturi prefiksala.

U derivatološkoj literaturi o neologizmima često se ističe da je jedna od njihovih ključnih osobnosti – semantička transparentnost (v., npr., Mattiello 2017, 28). Kada je reč o novim glagolima sa prefiksom *iz-*, ta se transparentnost vrlo jasno očituje u ulozi osnove (*botovati, kulirati, frendovati, guglati, blejati* i dr.), koja događaj imenovan prefiksalom direktno smešta u specifični pojmovni kontekst, učvršćujući pritom njegovu leksičku poziciju uspostavljanjem paradigmatičkih veza sa drugim jedinicama leksikona (pre svega sa odgovarajućim neprefiksiranim glagolom, ali i sa imenicama poput *bot, frend, gugal, bleja* i sl.). Ipak, ni doprinos prefiksa semantičkoj transparentnosti neologizama, kako je to pokazala naša analiza, nije nimalo zanemarljiv. Prefiks, štaviše, omogućava novom događajnom konceptu da bude upojmljen preko produktivne protodogađajne strukture, na kojoj su već utemeljeni mnogi leksikalizovani događaji. Drugim rečima, posmatrano iz prefiksocentrične perspektive koju smo ponudili, prefiks donosi na apstraktnijem pojmovnom nivou semantičku klicu iz koje se događaj imenovan neologizmom najlakše razvija.

3. ZAKLJUČAK

U ovom smo radu razmatrajući novije glagole sa prefiksom *iz-* ukazali na neke problematične aspekte osnovocentričnog pristupa glagolskoj prefiksaciji. Alternativu takvom pristupu formulisali smo kao *prefiksocentričnu* perspektivu, koja glagolsku prefiksaciju vidi kao proces pretvaranja apstraktne protodogađajne kauzalnosti u konkretnu, specifičnu događajnu strukturu. U tom smislu prefiksacija predstavlja leksikalizaciju koja od prefiksa kao neleksičke pojmovne strukture proizvodi prefiksala kao jedinicu leksikona, čemu na semantičkom planu odgovara spuštanje sa nivoa visokoshematičnog protodogađaja na nivo pojmovno bogatije, detaljnije događajne sheme. Umesto osnovocentrične horizontalne formule *prefiks + osnova = prefiksala*, prefiksacija se u prefiksocentričnom modelu koji razvijamo može odrediti vertikalnom formulom: *prefiks (preleksički nivo protodogađajne apstrakcije) → prefiksala (leksičko-događajni nivo)*.

U tom smo svetlu razmotrili nove glagole sa prefiksom *iz-*, pokazujući da se tri protodogađaja koje inače pronalazimo kod *iz-*prefiksala (ekslokativnost, ekstraktivnost i ekskumulativnost), mogu uočiti i kod njih. Prefiks, dakle, posmatrano iz prefiksocentrične perspektive, ni kod neologizama nije

semantički prazan niti svodljiv na čistu gramatičku funkciju, ali nije ni opterećen leksičkim značenjima, koja formiraju složene pojmovne mreža. On, zapravo, ukazuje na preleksičku pojmovnost koja se prefiksacijom razvija u konkretne leksičke koncepte.

ЛИТЕРАТУРА

- Belić, Aleksandar (2000). *Univerzitetska predavanja iz savremenog srpskohrvatskog jezika* (14. tom izabranih dela). Beograd: ZUNS.
- Grickat, Irena (1966–1967). Prefiksacija kao sredstvo gramatičke (čiste) perfektivizacije. *Južnoslovenski filolog*, XXVII (1–2), 185–223. (ћир.)
- Janda, Laura i saradnici (2013). *Why Russian Aspectual Prefixes aren't Empty*. Bloomington, Indiana: Slavica Publishers.
- Klajn, Ivan (1992). *Rečnik novih reči*. Novi Sad: Matica srpska. (ћир.)
- Klajn, Ivan (2002). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Deo 1, Slaganje i prefiksacija*. Beograd: ZUNS, Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska. (ћир.)
- Klikovac, Duška (2002). O različitim vrstama prefiksalnog značenja: leksičko i tvorbeno značenje prefiksa *raz-*. U: *Deskriptivna leksikografija standardnog jezika i njene teorijske osnove*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska. (ћир.)
- Matijašević, Jelka (2000). Prefiksacija i dvovidnost glagola. *Južnoslovenski filolog*, LVI (1–2), 656–663.
- Mattiello, Elisa (2017). *Analogy in Word-formation. A Study of English Neologisms and Occasionalisms*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Spasojević, Marina (2015). *Dvovidski glagoli u savremenom srpskom jeziku* (doktorska disertacija). Beograd.
- Stevanović, Mihailo (1970). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- Čorić, Božo (2016). Serbian. In: *Word-Formation, An International Handbook of the Languages of Europe, Vol. 4* (P. O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen, F. Rainer, eds.), 3017–3037. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Šarić, Ljiljana (2014). *Prostor u jeziku i metafora*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

NEW VERBS WITH THE PREFIX *IZ-* IN THE CONTEMPORARY SERBIAN AND THEORY OF VERBAL PREFIXES*Summary*

Verbs with the prefix *iz-* form the biggest group of prefixed verbs in the contemporary Serbian language. Among new verbs that underwent the process of prefixation, prefix *iz-* is certainly the most productive one. In Serbian and Croatian word formation literature the prefix *iz-* is considered to be the prefix that has reached the level of pure grammatical perfectivization. In the first part of this paper we analyze the hypothesis of pure grammatical prefixes and two implicit methods for revealing the prefixal meanings (*semantic differentiation* and *hyper-semantic extraction*) as aspects of the theoretical context that could be named as *the base oriented approach* (an approach in which the prefix is seen as a modifier of the base). The analysis of new verbs with the prefix *iz-* points clearly to some theoretical problems that the base oriented approach is confronted with. In contrast to this we suggest *the prefix oriented theoretical model* according to which prefixes have the stable meanings on the higher levels of categorization as so called *protoevents*. We define protoevents as highly abstract causal schemas that are extracted from the basic spatial experience and used in other types of experience as well. In the second part of the paper we analyze new verbs with the prefix *iz-* in the light of the prefix oriented approach and we find that all of them can be seen as instances of one of the three protoevents that are linked to this prefix: 1) the exlocative protoevent (an initiator causes a trajector to get out of a landmark); 2) the extractive protoevent (an initiator causes a landmark to extract a trajector); 3) the excumulative protoevent (an initiator sends a trajector from his manipulative domain to the domain of a landmark).

Keywords: prefixation, prefix *iz-*, neologisms, perfectivization, prefix oriented approach, base oriented approach, cognitive semantics

Vanja Miljković
Institut za srpski jezik SANU, Srbija
vanja.miljkovic@isj.sanu.ac.rs
pablo_astrid@yahoo.com